

Розділ II.

ПАМ'ЯТІ о. АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

АВГУСТИН ВОЛОШИН У СПОГАДАХ ПЛЕМІННИЦІ ЕМІЛІЇ ДУТКИ

Працюючи у львівських архівах (фонд митрополита Андрея Шептицького), нам пощастило отримати окрему папку документів, в якій були зібрані матеріали про президента Карпатської України о. Августина Волошина. Зацікавили передусім спогади його племінниці Емілії Дутки. В них є чимало яскравих фактів, які суттєво доповнюють найбільш відомі спомини його соратників Августина Штефана, Вікентія Шандора, Степана Росохи, Михайла Брацайка та інших.

Залишаємо без змін стиль і мову викладу.

Батько о. А. Волошина народився 5 січня 1838 р. в селі Строїно, де його батько був парохом. Мати Емілія Зомборі народилася 20 травня 1843 р. в селі Іаношієво, де її батько, Андрій Зомборі, теж був парохом. Батьки о. А. Волошина вінчалися 30 травня 1867 р. в селі Корецьки. Їхнє життя і життя їхньої родини пройшло на території теперішньої Закарпатської області України. Після того, як о. Іван прийняв священство, призначено його на парафію в село Келечин. Господь Бог благословив подружжя Волошинів – в них народилося сім дітей: Євгенія, Корнелія, Елена, Августин, Ольга, Марія і Елеонора. Євгенія народилася в 1861 році, а про Корнелію не маю точних даних. Елена народилася 1873 року й померла в Празі в 1961 році. Августин народився 17 березня 1874 року, помер у в'язниці Бутирки в Москві 19 липня 1945 року. Ольга народилася в 1876 році й померла в Празі 1960 року. Марія померла 15-річною, невдовзі після похорону свого батька, який помер в 1891 році. Елеонора народилася 22 липня 1882 р. й померла 26 жовтня 1945 року в Сімерках.

Всі діти народилися в селі Келечин.

Отець І. Волошин був побожною, скромною і розумною людиною. Своїх дітей він вчив сам, вдома на парафії. Як учитель він з ними пройшов увесь навчальний матеріал, який становили шкільні державні програми. Після вивчення матеріалу за четвертий клас основної школи, доньки поступили вчитися до горожанської школи, а хлопця батько повів до Ужгорода на приймальний іспит до четвертого класу. Завжди слухняний хлопець на іспиті показався іншим. Ані на одне запитання не відповів. Директор сказав батькові взяти хлопця додому, бо був ще малим, не мав відповідний вік. Повертаючись додому, батько спитав сина, чому не відповів на запитання. Хлопець сказав: «Тому, бо я не хотів говорити по-мадярськи». Через рік поїхала з хлопцем в школу мама і найняла старшого студента, щоб той підучував її сина з мадярської мови. Син рішуче заявив, що йому не потрібен ніхто, бо і сам зуміє цю мову вивчити. В школі весь час був відмінником і одержував стипендію.

о. Іван Волошин став жертвою свого покликання. На Богоявлення (1891) він пішов у філію в Облаз на водохреща. Там похознувши, впав у проруб і після того, як закінчив свої обов'язки, вернувся в Келечин, де відслужив св. Службу Божу і водохреща на річці. Простудився, захворів на легені й незабаром помер. На свято Петра й Павла його похоринили в Келечині.

Моя мама Елеонора часто згадувала останній день свого тата. Він вранці попросив до себе кураторів і дяка та сказав їм: «*Я вже від вас відходжу й хочу з вами попрощатися*». Далі попросив дяка, щоб прочитав йому уступ з Євангелія, де знаходяться слова: «Не печитесь, що будете їсти». Подивився на дружину й дітей, попрощався з ними і поблагословив їх. Зі словами на устах «*А мені гаразд буде*», навіть тихо заснув.

Августин у той час кінчав гімназіяльні студії, а наймолодшій Елеонорі було дев'ять років. Елена кінчала горожанську школу, опісля пішла працювати на пошту в село Драгово. На пошті була урядова квартира, куди вона взяла маму, сестер і брата.

Освіта о. Августина Волошина

Перше шкільне свідоцтво, яке він одержав, збереглося з четвертого класу початкової школи. Його дата була 27 червня 1884 р. Вдане було в Ужгороді.

Матурував (атестат зрілості здав) в ужгородській гімназії, в навчальнім році 1891-1892.

Богословські студії проходив у 1892-1896 рр. в Ужгороді і в той самий час в Будапешті приватно студював математику і фізику.

6 жовтня 1896 року заручився з Іреною Петрик, донькою професора гімназії, і того самого року одружився з нею.

Через рік, 21 червня 1897 р., одержав диплом учителя для початкових (основних) шкіл з мовами навчання мадярською і руською. Диплом учителя для горожанських шкіл здобув у Будапешті 26 квітня 1900 року.

За викладача півцеучительської семінарії в Ужгороді був визначений 30 вересня 1901 року.

7-21 липня 1902 р. взяв, участь у курсах в Будапешті (свідоцтво від 27 липня 1902).

Директором півцеучительської семінарії в Ужгороді був іменований декретом від 5 березня 1902 р., виданим у Відні.

Від Українського вільного університету в Празі 30 жовтня 1938 року одержав звання почесного д-ра прав.

Заняття

Після прийняття св. Тайни священства (1897) був іменований капеланом ужгородської церкви в Цегольні. У 1900 році став професором математики і фізики в Півцеучительській семінарії в Ужгороді. В 1919-1938 рр. займав посаду директора цієї школи. В той час перебрався в урядову квартиру (вул. Капітульна, №11).

Дружина о. А. Волошина, Ірена, успадкувала дім по батькові (вул. Ракоці, №34). В його дворі знаходився ще один чотирикімнатний дім (№34/а) і загорода, яка простягалася аж до ріки Уж. Дім під числом 34 під час війни був значно пошкоджений і тому о. А. Волошин його розібрав. На його місці побудував новий одноповерховий дім. В домі ч.34/а жила мама о. Августина та дві рідні сестри Елена і Ольга. В період 1928-1937 рр. протягом навчального року там перебувала і я. Що торкається мене, 1 жовтня 1937 р. я вступила в новіціят сс. Василіянок.

Сестри Василіянки в Ужгороді

Після різних хлопотань сс. Василіянки прибули до Ужгорода в 1924 році і почали піклуватися священничими та учительськими сиротами, які були поселені в двох інтернатах.

Тоді в Ужгороді жила пані Анна Поганьова (Погань) і виявила бажання, щоб сестри опікувалися нею аж до смерті. Свою хату, вели-

кий город і поле вона дарувала сестрам з умовою, що вони крім неї будуть дбати і про сироти. Сестри піклувалися панєю А. Погань, але бажання фундаторки могли виконати тільки в 1925 році, коли дім звільнили її далекі родичі.

Зі самого початку в сиротинець попало 15 дітей. Його відкриття було великим святом. Сам преосвященний єпископ Петро Гебей присвятив сиротинець, який знаходився на вул. Минайській, у присутності багатьох священників і мирян. Сестри з великим зусиллям дали до порядку занедбаний дім і загороду, але після смерті А. Погань її далекі родичі дали сестер до суду. Звинуватили їх, нібито вони примусили колишню власницю дому переписати її спадщину на сестер. Доки А. Погань лежала хворсю, ніхто з її рідні навіть не заглянув до неї.

Перший суд виграли сестри. Декілька років був спокій, але родичі померлої далі судилися і врешті найвищий суд присудив їм будинок, де жили сироти і весь інший маєток. Сестри мусили дім негайно залишити, і сироти залишилися без стріхи над головою.

Та Господь Бог не раз за втрачене дає навіть щось краще. Якраз у той час мала іменини пані Ірена Волошин. З тієї нагоди сиротинці прийшли привітати її. Одна з них розплакалася і сказала, що вони вже не мають свого дому і мусять вертати на села, звідки походять. Пані Ірена розплакалася і тоді зробилося в її душі шляхетне рішення – зайнятися долею сиріток. Домовившись з чоловіком Монс. А. Волошином, наступного дня заявила матері ігумені, що вони вирішили дарувати свій дім на сиротинець. Пані Ірена сказала: «Бог не дав нам дітей, то від сьогодні Ваші сироти будуть моїми дітьми».

Посвячення сиротинця відбулось 5 листопада 1933 року. Здійснив його преосвященний єпископ Александер Стойка. В проповіді підкреслив велику заслугу родини Волошинів як фундаторів сиротинця. Під кінець святкування з промовою виступив о. Мон. А. Волошин, який, крім іншого, сказав: *«Може комусь дивно, що я роблю це завіщання тепер і не відкладаю його на пізніший час. Роблю це тому, бо тепер усім відомо, що я є при здоров'ї, бо по моїй смерті міг би знайтися адвокат котрий би мене міг представити божевільним чи непричетним старцем, який не знає що робить і піддає би під сумнів моє рішення. Сестрам Василіянкам я свій маєток заповів тому, бо вони вміють добре господарювати. Це є для мене запорукою, що моє майно в добрих руках».*

Діти-сироти Волошиних називали мамою і татом, часом і сестри зверталися так до них. Новий сиротинець був присвячений Св. Родниці. 13 березня 1936 року раптово померла пані Ірена Волошин. о. Августин Волошин перейшов жити до своїх рідних сестер. Відтоді

службу Богу служив у сиротинці і не ходив щодня правити її в кафедральний храм. В Ужгороді він жив і працював до історичних днів «арбітражу» (1938), опісля переїхав у Хуст, де працював до окупації Карпатської України мадярським військом 15 березня 1939 року.

Суспільна і політична діяльність

Батько Волошин, як його найчастіше називали на Закарпатті, сам пережив долю священничих сиріт і вдовиць, тому, з благословення єпископа Петра Гебея і празького нунція архієпископа Франциска Мармаджі, заснував «Християнську народну партію» і на виборах в 1924 році був обраний послом до чехословацького парламенту. В парламенті він подав пропозицію, щоб вдови греко-католицьких священників одержували належну пенсію. Парламент пропозицію ухвалив. Незабаром після того Апостольська столиця в Римі признала о. А. Волошинові титул (звання) Папського шамбеляна (монсеньора), хоч він був одружений.

Отець Волошин в першу чергу служив греко-католицькій церкві та своєму рідному любимому народові, потреби якого розумів. Він не бажав кар'єри, але всі сили віддав на користь населення. Деякі найіомі батька Волошина не раз говорили йому: *«Дай собі спокій з тими невдячними русинами. Якби ти це робив для нас, мадярів, ми би тебе на руках носили»*. Отець на такі балачки не звертав жодної уваги, але робив те, що йому казало власне сумління. В нього була своя мета, якої придержувався.

Коли святкувався ювілей 50-річчя від дня народження А.Волошина, мадяри не могли надивитися на тих «невдячних русинів», які в Народнім театрі в Ужгороді вітали ювіляра. Той час я і сьогодні пам'ятаю, хоч тоді я була тільки шестирічною дитиною. Освітлений зал у театральному будинку, повно людей – і всі вони приходили до батька Волошина з найкращими побажаннями. Крім іншого, він тоді прилюдно дякував своїй дружині за її жертвність і порозуміння, бо якби того не було, він не міг би так інтенсивно працювати для церкви і на народній ниві. Пані Ірена свого чоловіка по-справжньому щиро любила і в родинному теплі створювала йому сприятливі умови для його відповідальної роботи.

Супружжя Волошинів наживало як св. Іоаким з Анною. Слід згадати, що на десять років пізніше, величаві святкування 60-ліття батька Волошина також відбулися в ужгородськiм театрі за участі греко-католицького кліру, керівних представників національного життя та великої участі народу.

Що торкається шкільництва, о. А. Волошин найважливішою справою вважав дати дітям відповідні підручники. Сам був автором багатьох. Як я поступила в школу, від початкової школи аж до закінчення університетського навчання, вчилася з його підручників. Згадаю хоч би декілька з них: «Коротка руська граматика» (Ужгород, 1899), «Граматики: вправи мішані мадярсько-руські» (Ужгород, 1907), «Наука о числах. I і II клас народної школи» (Ужгород, 1919).

Молодь виростала з його книгами. Останньою книгою А. Волошина була «Педагогічна методологія» (Прага, 1943). Багато його праць залишилося в рукописах, однак їхня доля мені невідома. Крім того батько Волошин редагував щорічні календарі (місяцеслови), починаючи 1903 р. (а може і раніше) аж до 1919 р. В 1921 р. він почав видавати «Благовісник», в якому обороняв інтереси греко-католицької церкви, а через рік став видавати християнсько-політичну газету «Свобода».

Еміграція

Після Віденського арбітражу (1938) батько Волошин переїхав жити в Хуст, де первісно купив дім. Декілька сестер Василянок також переселились туди. По окупації Карпатської України, о. Волошину вдалося виїхати з Хуста за кордон. Через Румунію і Югославію, разом з проф. Августином Штефаном, вони поїхали в Прагу, де батько Волошин купив дім. Сестрам Василянкам, які перебували в Пряшеві, він написав листа, в яким просив, щоб декілька сестер приїхали в Прагу. Мати ігуменя відрядила до нього вісім сестер і чотири сироти. Чотири сестри одержали роботу в Українській гімназії в Морджанах, а інші чотири залишилися в хаті батька Волошина. Дві сироти відвідували морджанську гімназію, а дві ходили до школи в Празі. Мати Марія Яворська була настоятелькою в Празі та секретаркою батька Волошина. Вона під диктовку писала його роботи на друкарській машинці. Мати Северина Махник вела дім, сестра Імельда Яворська була захристиянкою, а сестра Тереза Дутка записалася в Український вільний університет.

Батько Волошин і в Празі дотримував денний режим. Після ранньої молитви і Служби Божої диктував матеріали, приготовлені попереднього дня. Опісля йшов до загороди на прогулянку. О дванадцятій годині він обідав. Пізніше готував окремі свої роботи, щоб їх наступного дня продиктувати матері Марії. Він також читав лекції з педагогіки в Українському вільному університеті. Два роки був деканом цієї освітньої установи. В такий час порядок денний о. Волошина мінявся.

Прага – Великдень 1945 р.

Одного ранку перед Великоднем, розбудила нас сестра Імельда і сказала, що чула по радіо, ніби радянська армія увійшла в Прагу. Батько Волошин спокійно відповів: «Нема що чекати, підемо в каплицю помолитися, я відслужу Службу Божу, дам вам розгрішення на випадок смерті і нехай діється воля Божа». Присутність Отця при престолі впливала на нас успокоюючо, немов бальзам. Під час Служби Божої він віддано молився. Потім уділив нам розгрішення, після якого ми і спожили свячене. В коротці прийшли до нас радянські солдати і чесно просили позволення увійти до двору з воєнними тягаровими автомашинами (залишилися на нашім дворі декілька днів, військові в автомашинах навіть і спали). Того ж дня після обіду прийшли до нас ще троє радянських, двоє увійшли до хати, а один залишився в авті.

Один з присутніх сказав, що він є професором філософії і бажає поговорити з А.Волошином. Батько прийняв їх гостинно. В сусідній кімнаті ми чули, що вони говорили про Е. Канта. Посиділи годину-дві і відійшли. Після їхнього відходу батько сказав, що вони поміняли склянки з вином на столі, бо, мабуть, боялися, що їх хочемо отруїти.

Декілька днів ніхто не приходив. Батько старався дотримувати свій режим дня. Після обіду 8 або 9 травня двоє військових приїхали за батьком і сказали, що хочуть з ним подивитися на український університет. Він пішов з ними. Додому його привезли пізньої ночі. Нам ані слівцем не сказав, де був і що від нього хотіли. Пішов у каплицю, опісля ліг спати. Через кілька днів, 13 травня приїхало до нас кілька автомашин ідесь десять солдатів. Один з них зразу звернувся до батька словами: *«Мы вас пришли арестовать, соберите нужные вещи!»*. Ніяких документів вони нікому не показали. Нас, монахинь і рідну сестру о. Волошина Елену, вони посадили в їдальню, де нас сторожив солдат з автоматом. Двоє солдат залишилися в бюрі біля батька, інші солдати розійшлися по всьому домі, де робили обшук. Уже стемніло, коли його закінчили, а нам здавалося, що то була ціла вечність. Перед тим, як взяти о.Волошина, нам дозволили попрощатися з ним. Відходячи, один з солдатів запитав: *«Деньги у вас есть?»*. Мати Северина принесла фотографію сиріт і сказала: *«Тут його деньги»*. Солдат продовжував: *«А оружие у вас есть?»*. Батько витяг вервечку з кишені і сказав: *«Це моя зброя»*. Військовий засміявся, і вони, взявши о.Волошина з собою, пішли. Про те, що трапилось, ми зразу телефоном інформували бувших міністрів Карпатської України, які жили в Празі. Однак перед північчю батька Волошина привезли додому і вибачалися, мовляв, то була помилка. *«Знаете, военное время»*.

В неділю до нас відважилися прийти міністри і радилися з о.Волошином, що далі робити. Деякі казали, що йому вже добре, бо звільнили його додому, а інші були того погляду, що радянським не треба

вірити, бо вони батька не лишать живим. Мовляв, конче потрібно поїхати далі, за кордон. Августин Штефан щиро радив батькові поїхати з ним. Він уже мав замовлений вагон і підкреслив, що його дружина буде ними опікуватися.

Вранці 15 травня, безпосередньо після Служби Божої, увійшли в хату двоє солдатів. Вони казали, що з батьком підуть до Степана Ключурака, щоб батько зі собою нічого не брав, бо то лише формальність. Та ми даремно його чекали. Батько вже не вернувся. Сестра о. Волошина Елена писала листи різним людям і установам. Написала і до посольства СРСР в Чехословаччині. Ходила по різних урядах, але нічого про брата не довідалася. Десь через два роки посередництвом радянського посольства ми одержали вістку, яку написав тогочасний посол Валер'ян Зорин: «У нас его нет».

В тім часі, крім сестер Василіянок, у домі жив ще садівник з жінкою і водій Ф. Туряниця.

Правду про батька Волошина ми довідалися аж через кілька років, коли в Прагу повернувся з Радянського Союзу д-р Микола Долинай. Він був арештований разом з Юрієм Перевузником і Степаном Ключураком. Згаданих заарештували за день раніше ніж о. Волошина, значить 14 травня. Затримували їх близько аеропорту, куди 15 травня привезли о. Волошина. Всіх їх літаком повезли в СРСР. В літаку було ще кілька полонених і високих воєнних діячів. Як прилетіли в Москву, автом їх перевезено у Лефортовську тюрму. Кожного з ув'язнених післали в інше місце, і д-р Долинай о. Волошина більше не бачив. М. Долинай у в'язниці пізніше попав в кімнату з одним німцем. Той оповідав, що в лікарні у Бутирській тюрмі кілька днів лежав з Президентом Карпатської України. Коли о. Волошина 11 липня привезли в лікарню, він ще міг ходити. В той час, як з німцем був разом, А. Волошина щодня брали на допити, де його мучили. Одного дня о. Волошина привели два сторожі і кинули на ліжку. о. Волошин був непритомний, не приймав харч і тоді німець, якого невдовзі повезли на інше місце, бачив його востаннє.

Отець Августин Волошин, мій вуйко, залишився в моїй пам'яті людиною сильного характеру, надзвичайно жертвовною, працюютою, строгою до себе, ласкавою і терплячою до інших. Побожний і ревний священник пожертвував усе, що мав, навіть і своє життя за благо церкви і рідного народу.

Хочу зауважити, що при обличинах я дістала ім'я Тереса, а при вічних обітах змінила своє монаше ім'я на Володимира.

Пряшів, 7 липня 2003 р.

*Підготували до друку Микола Вегеш, Володимир Басараб
«Новини Закарпаття». – 7 березня 2009 р. – №№ 25-26. – С. 6-7.*